

«ВЕЛИКА ШАХІВНИЦЯ» ЗБІГНЕВА БЖЕЗІНСЬКОГО ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ УКРАЇНИ

Ольга ДІДИК

кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник
відділу геополітики та глобалістики ННДІУВі

Анотація. У статті висвітлюються основні постулати відомої книги «Велика шахівниця» З. Бжезінського щодо обґрунтування утримання контролю над Євразією задля затвердження світового політичного панування США; його критичний аналіз труднощів і переваг сучасного стану нашої країни в контексті визначення її майбутнього шляху та можливої нагоди бути творчим рушієм світової стабільності й встановлення балансу на Євразійському континенті завдяки стратегічному розташуванню й історичному досвіду України. Розглядається необхідність вироблення структури відносин з Європою та Росією шляхом забезпечення життєздатності, безпеки і незалежності української держави та затвердження пріоритету європейського геополітичного вектора.

Ключові слова: геокультурна орієнтація на Захід, демократичні реформи, держава, Євразійський континент, Євросоюз, зовнішня політика США, пріоритет європейського геополітичного вектора, стратегічна мета.

Збігнев Бжезінський – колишній радник і член правління одного з найвпливовіших у США «мозкових трестів» – вашингтонського Центру стратегічних і міжнародних досліджень, професор школи перспективних міжнародних досліджень університету Дж. Гопкінса, один із засновників і співголова Партнерського комітету США – ЄС з питань України. У 1977–1981 рр. був радником президента Дж. Картера з національної безпеки (фактично найвпливовішою фігурою в американському політичному істеблішменті). Його політика за своєю суттю – це новаторські ідеї, втілення яких вирізняється неабиякою сміливістю. Він особисто підтримував рух польської «Солідарності»; попри протидію Держдепартаменту здійснив ризиковану поїзду до Варшави, де зустрівся з кардиналом Вишинським і оголосив Римо-католицьку церкву законною опозиційною силою. Жорстка позиція США, інспіратором якої був З. Бжезінський, значною мірою запобігла військовому вторгненню СРСР у Польщу і відвернула трагедію, подібну тим, що сталися в Угорщині (1956 р.) і Чехословаччині (1968 р.). Велика заслуга З. Бжезінського полягає в тому, що Польща стала членом НАТО і ЄС, а її історичні наміри є чітко визначеними та зрозумілими світовому співтовариству.

Книги, написані геостратегом в останні півтора десятиліття, розкривають його розуміння складних процесів, що відбуваються у світі.

У праці «Поza контролем: глобальне безладдя напередодні ХХІ століття» (1993 р.) підводиться межа під переможною для Америки холодною війною, одним із наслідків якої стало виникнення «чорної діри» – геополітичного вакууму на теренах колишнього СРСР, що є джерелом нових серйозних небезпек. На зміну пануванню однієї супердержави – Сполучених Штатів, вважає Бжезінський, має прийти не безладдя, а глобальний консенсус. Цю тему він продовжує у перекладеній на десятки мов світу книзі «Велика шахівниця. Американське панування та його геостратегічні імперативи» (1997 р.) – одній із найвідоміших політичних праць кінця ХХ ст., що присвячена обґрунтуванню нової концепції системи сучасних міжнародних відносин. У книзі З. Бжезінський аналізує взаємодію США з найбільшими європейськими й азіатськими державами, визначає можливості використання військового, економічного та культурного потенціалу для утримання контролю над Євразією («великою шахівницею», на якій у найближчі роки і буде затверджуватися світове політичне панування США).

У структурі геополітичного простору З. Бжезінський виділяє геостратегічні діючі особи та геополітичні центри. На його думку, геостратегічними особами є держави, що мають здатність до здійснення влади або надання впливу за межами власних кордонів. Геополітичні центри

зумовлюються географічним розташуванням, яке надає державам особливу можливість контролю за доступом до важливих районів або можливості відмови геополітичним дійовим особам в одержанні ресурсів.

Аналізуючи євразійський геополітичний простір, З. Бжезінський виділяє п'ять ключових геостратегічних дійових осіб – Францію, Німеччину, Росію, Китай та Індію, а також п'ять геополітичних центрів – Україну, Азербайджан, Південну Корею, Туреччину та Іран. Інші європейські держави, більшість з яких є членами НАТО і/чи Європейського Союзу, або підпорядковуються провідній ролі США, або прямують за ключовими геополітичними дійовими особами Європи. Потенційним геополітичним центром у Східній Європі, на думку автора, на сьогодні є Польща: «Євразія є «шахівницею», над якою триває боротьба за світове панування; така боротьба стосується геостратегії – стратегічного управління геополітичними інтересами. На євразійській шахівниці, що має овальну форму, грають не два, а одразу кілька гравців, кожен з яких має різний ступінь влади. Провідні гравці перебувають у західній, східній, центральній та південній частинах шахівниці. На цій величезній, вигадливих обрисів євразійській дошці, що простирається від Лісабона до Владивостока, й розташовуються фігури для «гри» [3, 4].

Розглядаючи геополітичний простір у глобальному масштабі, вчений виділяє на політичній карті світу США як єдину у світі на сьогодні наддержаву. З. Бжезінський відзначає, що, скориставшись розпадом СРСР (який призвів до утворення «чорної діри» в центрі Євразії), США у своїй зовнішній політиці перейшли від концепції «стримування» до концепції «поширення», прагнучи «нового світового порядку», заснованого на власному домінуванні. «Крах Радянського Союзу викликав колосальний геополітичний струс. Для Америки нова геополітична ситуація є серйозним викликом. Сполучені Штати опинилися в унікальному становищі – вони стали першою та єдиною світовою державою» [3, 3]. На думку автора, «Америка займає домінуючі позиції в чотирьох сферах світової влади, які мають вирішальне значення: у військовій сфері вона має у своєму розпорядженні унікальні глобальні можливості розгортання; у галузі економіки вона залишається основною рушійною силою світового розвитку; у технологічному відношенні вона зберігає абсолютне лідерство в передових галузях науки й техніки; у сфері культури, незважаючи на певну її примітивність, Америка має привабливість, особливо серед молоді всього світу, – все це забезпечує Сполученим Штатам політичний вплив, рівного якому не має жодна держава світу. Саме поєднання всіх цих факторів робить Америку єдиною світовою наддержавою в повному розумінні цього слова» [3, 10–11]. Автор перекоаний, що свою гегемонію США повинні здійснювати не силою примусу, а «керуючи світом». Предметом його пильної уваги є альтернативи американської світової політики, звідси і вибір шляху для США: «наддержави зі знаком плюс або зі знаком мінус». З. Бжезінський вважає США єдиною на сьогодні державою, здатною утримати світ від хаосу і стати гарантом стабільності та безпеки для всього іншого світу.

Євразія, за словами З. Бжезінського, зберегла своє геополітичне значення і обидві її частини становлять для Штатів геополітичну небезпеку,

тому що є цілком реальна можливість появи на міжнародній арені домінуючої євразійської держави, здатної потіснити США. Саме тому Америці необхідно стежити за геополітичним аспектом і використовувати свій вплив у Євразії так, щоб створити вигідне для США збереження рівноваги і вчасно запобігти появі суперника. Для Америки дуже важливо, щоб на політичній арені не виникло потужної протипанування, здатної панувати в Євразії і кинути виклик США. Якщо розглядати Євразію як материк, можна сказати, що подібний сильний суперник на євразійському просторі в Америці вже давно є – Росія, яка знаходиться як в Азії, так і в Європі, тому цілком можливо, що саме Росія і є тим сильним противником, якого побоюється Америка.

Історично Європа, як і вся Євразія, завжди була зосередженням світового панування й ареною основних битв за владу. Тому головний геополітичний приз для Америки – Євразія. Половину тисячоліття переважний вплив у світових справах мали євразійські держави й народи, які боролися одне з одним за регіональне панування і намагалися домогтися глобальної влади. Сьогодні в Євразії керівну роль відіграє «неєвразійська» держава, і глобальна першість Америки безпосередньо залежить від того, наскільки довго й ефективно буде зберігатися її перевага на Євразійському континенті.

Необхідно згадати, що англійський вчений-геополітик М. Маккіндер ще у 1904 р. сформулював концепцію «хартленду», середньої землі, що географічно існує як євразійський простір, або Євразія, яку він оцінював як гігантську природну міць, непроникну для морських імперій і багату природними ресурсами, тобто як «вісь світової політики». Позиція М. Маккіндера викладена в таких тезах: хто контролює Східну Європу, той контролює «хартленд», хто контролює «хартленд», той контролює Світовий острів (Євразія + Африка), хто контролює Світовий острів, той контролює увесь світ.

Євразія – найбільший континент на земній кулі і займає осьове положення в геополітичному відношенні. Один погляд на карту дозволяє припустити, що контроль над Євразією майже автоматично потягне за собою підпорядкування Африки, перетворивши Західну півкулю й Океанію в геополітичну периферію центрального континенту світу. Близько 75 % світового населення живе у Євразії; на її частку припадає близько 60 % світового ВВП і близько 3/4 відомих світових енергетичних запасів. До того ж саме на цьому континенті знаходяться найбільші політично активні та динамічні держави світу. Після Сполучених Штатів наступні 6 найбільших економік і 6 країн, що мають найбільші витрати на озброєння, знаходяться в Євразії. Саме звідси йдуть всі потенційні політичні та/або економічні виклики американській перевазі. Сукупно євразійська могутність значно перевищує американську. На щастя для Америки, Євразія надто велика, щоб бути єдиною в політичному відношенні.

З. Бжезінський, називаючи Євразію «великою шахівницею», має на увазі, що саме на території Євразії продовжується нескінченна боротьба за світове панування. Сьогодні для США та їх зовнішньополітичного курсу геополітичне питання більше не зводиться до того, яка географічна частина Євразії є відправною точкою для панування над континентом, що важливіше: влада на суходолі або на морі. Геополітика

просунулася від регіонального мислення до глобального, при цьому перевага над усім Євразійським континентом слугує центральною основою для глобального верховенства. Саме в Євразії – найважливішому театрі військових дій земної кулі – в певний момент може виникнути потенційне суперництво з Америкою. Таким чином, концентрація уваги на ключових дійових особах і правильна оцінка театру дій повинні бути відправною точкою для формування геостратегії Сполучених Штатів в аспекті перспективного керівництва власними геополітичними інтересами в Євразії. Для цього З. Бжезінський пропонує два найбільш важливих кроки:

- з геостратегічного погляду виявити динамічні євразійські держави, які мають силу, здатну викликати потенційно важливе зрушення у міжнародному розподілі сил і розгадати центральні зовнішньополітичні цілі їх політичних еліт;

- сформулювати конкретну політику США для того, щоб підключити або поставити під контроль виявлені потужні держави для встановлення панування в Євразії і забезпечити тим самим економічну перевагу США на світовій арені.

Тобто для Сполучених Штатів євразійська геостратегія включає цілеспрямоване керівництво динамічними з геостратегічного погляду державами та обережне поводження з державами-каталізаторами в геополітичному плані при дотриманні двох рівноцінних інтересів Америки: в найближчій перспективі – збереження своєї виняткової глобальної влади, а в далекій – її трансформацію у більш глобальну співпрацю. Інакше кажучи, нині головними завданнями США, за З. Бжезінським, є підпорядкування Америці європейських держав і встановлення в світі єдиного американського панування в усіх сферах діяльності світового співтовариства.

Незаперечним є той факт, що такі європейські держави, як Великобританія, Німеччина або Франція, які є колишніми світовими лідерами з величезною кількістю колоній, могли б стати головними суперниками США. Однак після Другої світової війни Америка настільки зміцніла в політичному й економічному плані, що ослабленій Європі в той час змагатися зі Штатами було вкрай важко. Можливо, саме тому Америці вдалося не тільки зберегти, а й навіть розширити своє лідерство у світі, особливо у військовому плані, адже в усіх повоєнних зіткненнях і конфліктах саме США постачали найкращу і новітню зброю у країни з військовою конфронтацією. Варто згадати невеликий приклад. Ізраїль – маленька країна з величезними амбіціями, яку цілком і повністю підтримують Штати з моменту утворення єврейської держави в 1948 р. Під час усіх війн на Близькому Сході Америка постачала зброю не тільки Ізраїлю, а й його ворогам – арабським державам, що викликало злість із боку СРСР. Тим не менш, нині на Близькому Сході головним лідером є саме Росія, однак Америка продовжує свою експансію на Схід, потихеньку підпорядковуючи собі країни регіону. Правду кажучи, одне з поставлених завдань вже практично досягнуто: Європа ще з моменту закінчення Другої світової війни добровільно прийняла допомогу США і тим самим дала Америці зрозуміти, що може і готова підкорятися Штатам. На сьогодні практично вся Європа знаходиться під впливом Америки, яка диктує їй свої правила гри. Досягнення

другого завдання – вплив Америки на Європу – питання часу.

Україна ніколи не була байдужа З. Бжезінському. Одна з причин цього – в особистому сентиментальному ставленні до неї: «Мені подобається Україна. Я щасливий бачити її незалежною, – заявив він кореспонденту «Дзеркала тижня». – Можливо, у цьому відіграє роль батьківський вплив. Я народився у Польщі, хоча прожив там лише три роки. Та мій батько боровся за польську незалежність, він бився й проти українців у місті, яке зазвичай називав Львовом, а українці називають Львовом, у місті, почесним громадянином якого я є. Коли я ріс, мій батько часто казав мені, що той конфлікт між українцями і поляками був безглуздом, він вважав його братовбивчим конфліктом, який позбавив обидва народи незалежності. Я завжди з радістю відвідував Україну. Мені подобаються українці. Мені подобаються деякі українські політики...» [11].

З. Бжезінський мислить передусім геостратегічними категоріями. У сучасному світі поряд з Азербайджаном, Південною Кореєю, Туреччиною та Іраном він відводить Україні роль «принципово важливого геополітичного центру». У його виступах постійно фігурують три головні тези:

- Постання України як незалежної держави – одна з трьох найважливіших подій у Європі після падіння у Першій світовій війні імперіальної Німеччини і Австро-Угорської імперії, поділу континенту внаслідок Другої світової війни.

- Доки Україна є незалежною, відновлення Російської імперії неможливе, саме її існування спонукатиме Росію під тиском демографічних проблем і загроз зі Сходу до європейського вибору.

- Україна за своїм історичним корінням та культурними традиціями є органічною частиною Європи й неодмінно повернеться в її лоно [3, 42].

З. Бжезінський переконаний: стратегічна мета України – членство в ЄС – цілком «реалістична, якщо не встановлювати передчасних дат». Щоб досягти її, потрібні багаторічні наполегливі переговори, структурні зміни та демократичні реформи в самій Україні. Ще під час візиту до України у травні 2004 р. він зробив заяву: «Я не знаю, хто буде президентом України. Я не знаю, хто буде президентом США. Проте знаю, хто буде президентом Росії» [16]. Після помаранчевої революції історичні шляхи України і Росії, яка схилиється в бік авторитаризму та антизахідного курсу, на його переконання, остаточно розійшлися. На думку З. Бжезінського, на майдані Незалежності українці продемонстрували «витримку та розсудливість, гідні захоплення», «демократичну політичну культуру». Натомість прогнози щодо перспектив євроатлантичної інтеграції України в часовому вимірі не підтвердилися, однак це не його помилка, адже непослідовність, некомпетентність і корумпованість української «еліти» та антипатріотизм значної її частини важко навіть збагнути з погляду здорового глузду, тому точно визначити перспективи розвитку України дуже важко, якщо не сказати – неможливо. З. Бжезінський зазвичай висловлюється щодо цього дипломатично, пояснюючи негарзди в сьогоднішній Україні поведінкою політиків, конфліктами між ними, їхньою нерішучістю та прорахунками. Американський політолог заявляє,

що є «певне розчарування українськими політичними лідерами: вони дають багато обіцянок, які ніколи не виконуються» [14]. На його переконання, у постпомаранчевій Україні виник розрив у рівнях суспільної свідомості народу та самопроголошеної «еліти». Тож політики мають довести свою зрілість «політично зрілому народу».

З. Бжезінський вважає, що Україна може відіграти дуже важливу історичну роль, про що він висловився в інтерв'ю УНІАН, обговорюючи сьогоднішнє місце нашої держави на геополітичній карті світу, адже «це країна, яка могла б справити вирішальний вплив на еволюцію Росії. Водночас Україна – це країна, яка в якийсь момент могла би бути й повинна бути частиною Великої Європи» [13]. Також З. Бжезінський наголосив: «Якщо Україна як реальна демократія рухатиметься в напрямку Європи, то, на мій погляд, доволі високі шанси, що Росія слідуватиме за нею. Це була б велика перевага для кожного» [13]. Водночас, на його думку, дуже поганим знаком для майбутнього демократії України є те, що деякі з попередніх політичних лідерів нашої країни перебувають нині за ґратами. Якщо Президент В. Янукович хоче поваги до себе як з боку світової громадськості, так і з боку українського народу, він повинен докласти всіх можливих зусиль, щоб зберегти в Україні демократію і повагу до закону: «Але закон сам по собі має заслужити повагу. Базування деяких судових звинувачень на застарілих радянських законах, створених у той час, коли Радянський Союз був тоталітарною диктатурою, не свідчить про повагу до закону, і це, звичайно, не свідчить про повагу до демократії» [13].

На запитання кореспондента, чи зможе «чорна діра», якою він у своїй книжці «Велика шахівниця» називає територію Росії, «...де після краху СРСР виникла порожняча влади» [3, 6], поглинути Україну у випадку закриття Брюсселем для нас дверей, Бжезінський відповів: «Поки деякі російські лідери думають, що вони можуть поглинути Україну, вони ризикують зробити дуже істотну історичну помилку. Україна є незалежною протягом двадцяти років. Уже ціле покоління українців виросло в незалежній державі. І я не думаю, що багато з них хочуть, щоб Україна стала провінцією Росії» [13]. У тих змiнах, які відбулися з Україною за 20 років незалежності, З. Бжезінський вбачає «появу загалом європейської нації, хоча рівень життя в Україні значно нижчий, ніж у Польщі. Важлива зміна – це відчуття того, що Україна – автентична національна держава. Це не штучне утворення. Це – нова дійсність, яку буде дуже важко змінити й повернути до часів тридцятирічної давнини» [13].

У жовтні 2009 р. в інтерв'ю «Голосу Америки» З. Бжезінський розповів про те, що у Сполучених Штатах є два на перший погляд взаємозаперечливих завдання. По-перше, взаємини з Росією, базовані на співпраці: «...ми маємо певні взаємні інтереси, які ми переслідуюмо, наприклад, – Південно-Центральна Азія, проблема ядерної програми Ірану, роззброєння, ядерна стабільність у широкому розумінні. Це легітимні і важливі завдання». По-друге, «консолідація політичного плюралізму на території колишнього Радянського Союзу. Конкретно, – це підтримка Грузії і забезпечення того, щоб Україна не перетворилась у сателіт» [18].

Улітку 2011 р. у Вашингтоні зібралися науковці та урядовці, політологи та журналісти,

студенти та дипломати на форумі «Як впливає українське керівництво на майбутнє країни?», щоб подивитися, що насправді відбувається в Україні і куди вона прямує. З. Бжезінський, загалом позитивно оцінюючи розвиток України, висловив ті самі занепокоєння, що й інші доповідачі: репресивні дії влади всередині України не збігаються з її зовнішніми амбіціями. Він також нагадав про Росію та вплив подій у сусідній державі на розвиток України. Наступні 5 років будуть вирішальними, вважає З. Бжезінський, а подальша демократизація України, якщо вона буде, позитивно вплине на Росію: «Якщо наступні 5 років призведуть до подальшої консолідації української державності, російське мислення зміниться кардинально, приблизно так, як змінилося російське ставлення до Польщі тільки через кілька десятиліть після більшовицької революції. Тільки в 1950–60-х роках Росія нарешті почала бачити Польщу як справді окрему країну, окрему державу, з якою бажано мати добрі відносини і яка не відмовиться від своєї незалежності заради одностороннього визначення цих відносин. Якщо це станеться, тоді відбудеться ще одна дуже бажана річ: кращі відносини України з Росією, уникнення конфронтації з Росією можуть мати парадоксальний наслідок – відбудеться не лише консолідація незалежності України, але й поліпшаться українські відносини з Заходом, і це, у свою чергу, спонукає такі самі процеси в Росії. Україна, яка має добрі відносини з Росією, але все ж зближується з Заходом, разом із ЄС матиме поглинаючий ефект на власний погляд Росії на її довгострокове майбутнє» [16]. Інакше кажучи, сильна, демократична, «західно» орієнтована Україна потягне за собою Росію.

Під час відеоконференції в Інституті світової політики З. Бжезінський наголосив на тому, що «Україна, безперечно, потрібна для майбутніх зв'язків між Заходом і Росією як незалежна, демократична країна, що може успішно підтримувати добросусідські відносини з Росією, і водночас вона стане дедалі більше зв'язаною та обопільно відкритою щодо Європи» [10]. Про майбутнє місце України в світі З. Бжезінський сказав: «Маємо ставити запитання, яким буде майбутнє міжнародної стабільності в нинішньому столітті. А це століття може бути турбулентним і непередбачуваним у своїх наслідках у той час, як попереднє було доволі передбачуваним. У ХХ ст. ми спостерігали боротьбу за світову гегемонію, внаслідок цієї боротьби пережили три великі протистояння: Першу світову, Другу світову й «холодну війну». І щоразу ми бачили непрогнозовані наслідки цих подій. Але дуже мало ймовірно, що в ХХІ ст. побачимо боротьбу за світове домінування між двома великими силами. Дуже багато складнощів, стурбованості й всіляких запитань виникає, як нам діяти в цьому новому контексті. ... є правдива потреба у формуванні більшого Заходу з Росією і Туреччиною, і що це мав би бути процес, який охопив би і Україну. Безперечно, важливим є Далекий Схід, де Китай має материкове панування, США там теж задіяні, адже близько підступають до Тихоокеанської території, до Азії. Тут має бути близьке партнерство з Китаєм, важливим є китайсько-японське примирення, а також посередництво у можливих конфліктах між Китаєм та Індією. На Далекому Сході США відіграватимуть роль схожу на ту, що мала Велика Британія у ХІХ ст. в тогочасній Європі, не

прямо втручаючись, а збоку врівноважуючи» [10]. З. Бжезінський переконаний, що на сьогодні значно важливішою є перша частина цієї пропозиції, тобто більший Захід, що включатиме в себе Росію, Туреччину й Україну згодом, яка дуже потрібна для майбутніх зв'язків між Заходом та Росією. І потрібна вона незалежно, демократичною, такою, що може успішно підтримувати зв'язки з Росією, водночас стаючи дедалі взаємопов'язанішою з Європою.

Складається враження, що американський політолог більше за багатьох українців переймає нашу незалежністю. Патріотичні, свідомі українці, що прагнули незалежності в інші часи, виконали свою місію, і нині необхідно активно боротися за те, щоб вона стала справжньою, проте, на думку З. Бжезінського, «більшість українців політично пасивні, якісь байдужі, лише невелика меншість бореться за незалежність і втручається в конфлікти, щоб відстояти її. Незалежність – це дар, пов'язаний із розпадом СРСР. Ви мали 20 років, щоб її зміцнити. Коли я дивлюся на Україну збоку, мене непокоїть, що поступово втрачається якість національного лідерства, тобто воно не поліпшується, а поступово втрачає свою дієздатність» [10]. З. Бжезінський пояснює це так: «Ви можете стати залежною країною, що наштовхується на всілякі труднощі вдома й за кордоном і поступово втрачає свою незалежність, або країною, що має 45 млн. людей, заможних у перспективі, творчих, які можуть показати, що вони можуть встановити конструктивні зв'язки із Заходом і водночас захопити Росію мати такі зв'язки. Ви маєте чудовий шанс, щоб Україна стала справді успішною європейською країною. По суті, ви не є цим тепер, але маєте зробити вибір і триматися його завзято, з історичним баченням» [10].

Відповідальність за захист української незалежності лежить на плечах українців та української еліти: «Мене охоплює депресія, коли я спостерігаю за чварами у демократичному, пронезалежницькому таборі керівництва України, за внутрішніми міжусобицями та інтригами, які відкривають двері сторонньому гравцю маніпулювати внутрішньою політикою в Україні. Будучи польського походження, я відчуваю, те, через що проходить Україна сьогодні, на превеликий жаль, нагадує те, через що пройшла Польща у XVIII ст., де фактично домінувала аристократична, заможна еліта з різними особистими інтересами, і країною маніпулювали зовнішні сили – Прусія, Австрія та Росія. У результаті Польща втратила незалежність. Сьогодні ми маємо олігархічну еліту в Україні, залежну від зовнішніх сил, які маніпулюють багатством країни собі в догоду, і які не справді віддані розбудові суто української демократії, що у свою чергу могло б стати базою для інтеграції у Європу» [10].

На думку З. Бжезінського, головна причина того, що Україна втрачає нагоду відігравати роль, яку могла б відігравати у регіоні, й досі не змогла зблизитись з ЄС, полягає у низькому рівні патріотизму у вищих політичних елітах, які найбільше переймаються власним збагаченням, внаслідок чого очевидні дуже заплутані хаотичні зв'язки й брак стратегічного бачення для нашої країни, попри те, що ми маємо потенціал заможної, успішної нації в серці Європи. У приклад З. Бжезінський ставить Польщу та поляків, які, на його думку, «не ліпші за українців, але річ

у тім, що мають почуття національного скерування і провідників, які борються за можливість, добробут, незалежність, а не набивають собі кишені за рахунок обладок в інтересах того чи іншого олігархічного клану, що перебуває при владі... Україна винищувалась фізично сталінізмом, її еліти були ліквідовані, багато схожого траплялось в Польщі. І від Сталіна, і від Гітлера потерпала ця країна, там панував сорок років комунізм, тобто ця країна мала схожі труднощі, негаразди, але там було набагато більше свідомості, відданості незалежності, для чого було глибше підґрунтя в історичній традиції. На превеликий жаль, Україна була частиною царської імперії, ваш національний розвиток був затриманий, тепер маєте надолужити. Мені здається, що ви на такому етапі, коли можете це надолужити: вперше у вашій історії в Україні є молоде покоління, що 20 років живе за умов незалежності. Це створює цілком іншу формацію інтелектуальну, інше почуття ідентичності, це мені дає надію щодо України» [10].

У такому контексті українсько-російські відносини повинні стати добросусідськими. Ці дві країни мають дуже багато спільного, багато спільної історії: «Ви маєте приблизно третину російськомовного населення і певний поступ у своєму розвитку. Ви – політично старший брат, а Росія – молодший, оскільки Київська Русь була прообразом України. І ви маєте ближчі зв'язки з західним світом, ви можете допомогти Росії стати частиною демократичного Заходу і відігравати там важливу роль. Отже, ваше стратегічне розташування й історичний досвід дають вам нагоду бути творчим рушієм світової стабільності, тому що Євразійський континент в іншому разі розбалансується. Потрібні спільні зусилля, треба гуртом наполягати на тому, що в Україні повинна бути своя історія успіху. Ваше покоління має сказати нинішньому проводу, що ви вже втомились від корупційних ігор, від таємних обладок, від опортуністичних рішень, нестачі стратегічного бачення, політичної помсти. Це не та Україна, яку ви заслугуєте, не та Україна, якої прагнете ви і весь світ» [10].

Під час відеоконференції в Інституті світової політики З. Бжезінський запевнив, що Євросоюз – це спільнота демократичних країн, які не тримають за ґратами своїх колишніх політичних лідерів, і стандарти законності мають бути загальноживаними також і в Україні. «Президент Янукович починав роботу на президентській посаді з великою повагою до нього на Заході. Він приємно здивував багатьох тим, що працював стабільно між Заходом і Росією, як правильно орієнтувався між ними. Але переслідування особистих ворогів все зіпсувало. Країна, що має політичних в'язнів, не може бути кандидатом для асоціації з ЄС», а саме це «спотворює обличчя України, підриває до неї довіру» [10]. Серед головних пріоритетів президента України у внутрішній та зовнішній політиці З. Бжезінський називає консолідацію справжньої демократії в Україні – консолідацію, яка зробила б Україну привабливою для решти Європи: «Своєю культурою Україна є частиною Європи. І зараз важливо довести це у політичній та соціально-економічній площинах. Ніхто в Європі не просив Польщу стати членом Європейського Союзу. Польща стала членом ЄС, бо стала привабливою для Європи. Поляки продемонстрували своє прагнення бути європейською державою. І це зробило Польщу тією країною,

якою вона є сьогодні. Україна може бути другою Польщею через п'ять, десять років, якщо до влади придуть толкові лідери і якщо вона обере толкову національну орієнтацію» [10].

Стосовно питання членства України в НАТО З. Бжезінський переконаний, що багато залежатиме від настроїв в українському суспільстві: якби Україна вступила в НАТО з поділенням в цьому питанні населенням та обмеженою підтримкою ідеї членства, це не було б їй на користь, а навпаки, стало причиною розколу, який може бути використаний іншими силами. Передумовою для членства (України) в НАТО є чітко сформована українська національна ідентичність з чіткою геополітичною візією та наближенням до одностайності всенародним бажанням бути членом НАТО, при цьому З. Бжезінський також вказує на досвід Польщі, яка «не вступала в НАТО з тридцятивідсотковою підтримкою ідеї членства серед населення. Рішуча перевага пронатівських настроїв серед населення була тим фактором, який переконав НАТО, що включення Польщі могло сприяти більшій стабільності в Центральній Європі, принесло користі самому Альянсу та допомогло б стабілізувати ситуацію в Європі в цілому. Якби Польща не була членом НАТО і була поділеною країною, вона сьогодні могла б бути другою Грузією. Такого сценарію українці повинні берегтися. Настав час політичній еліті в Україні та новому поколінню українців у розсудливий і раціональний спосіб виробити структуру своїх відносин з Європою та Росією таким чином, який забезпечить життєздатність, безпеку і незалежність української держави. І це не означає, що мусить відбуватися коштом загострення відносин з Росією. Це не означає, що в НАТО треба вступити для того, щоб показати себе антиросійським. Мета полягає у розширенні системи європейської стабільності та співробітництва, в якій Україна – держава з 45-мільйонним населенням і потенційно заможна країна – могла б відіграти дуже важливу роль, водночас спонукаючи Росію більше зближуватися із Заходом. Я вважаю, що Україна, певною мірою, може допомогти Росії формувати своє майбутнє, надати їй більшу стабільність та роль у світі. У протилежному випадку Росія, оточена півторамільярдом Китаєм з одного боку та п'ятсотп'ятдесятимільйонною Європою – набагато заможнішою від Росії – буде порожнім простором з чимраз меншим населенням. ...Якщо Україна розвиватиметься в конструктивному руслі, вона цим зможе допомогти забезпечити Росію кращим майбутнім» [16]. Загалом з приводу членства в ЄС та НАТО З. Бжезінський вважає, що насправді для України не так вже й потрібно бути членом певних організацій, головне – бути частиною Великого Заходу: «Норвегія не є членом ЄС, Швеція не є членом НАТО. Воно бажане, адже дає перевагу, але, зрештою, це вільний вибір демократичної України, чи хоче вона бути членом там чи там, чи в обох організаціях. Але це не умова, на мою думку, це додаткова перевага, якщо надумаєте це зро-

бити. На відміну від Варшавського договору, членство в цих організаціях є не примусовим, а вільним для незалежної, демократичної країни» [16].

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріанова Т. В. Геополитические теории XX века: социально-философское исследование // Российская академия наук. ИНИОН. – М., 1996. – 178 с.
2. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі // Монографія. – К.: Логос, 2005. – 411 с.
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американське панування та його геостратегічні імперативи. – http://club12.at.ua/books/velyka_shahivnytsia.pdf
4. Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 108 с.
5. Зоннова І. «Яструб Пентагону» Збігнев Бжезінський народився у Харкові? Його стежками пройшов наш кореспондент // 33 канал. – № 2. – 4 січня 2012. – <http://33kanal.com/12-2/4124-12-2-19>
6. Фюле Ш. Одновременная экономическая интеграция Украины с ЕС и другими объединениями невозможна. – <http://interfax.com.ua/news/economic/139546.html#URekavrD-g>
7. Кудряченко А. І. Євроатлантичний поступ України та її відносини з Росією // Україна дипломатична. – К., 2009.
8. МЗС звинуватило опозиціонерів, які закликають ЄС не підписувати Угоду з Україною, в підіграванні Митному Союзу // Українські новини. – 27 листопада 2012. – <http://un.ua/ukr/article/433737.html>
9. Новакова Н. О. Геополітичний вимір відносин України та ЄС // Віче. – 2011. – № 2. – С. 4–6.
10. Пряма онлайн-трансляція 9-го форуму Ялтинської європейської стратегії (YES). – <http://korrespondentua.livejournal.com>
11. Сидорук А. // Дзеркало тижня. – 22 березня 2008. – № 11. – <http://gazeta.dt.ua/authors/arkadiy-sidoruk>
12. Угода про асоціацію. Євросоюз не поступатиметься цінностями // Українська служба Deutsche Welle. – 4 грудня 2012.
13. Вірити словам чи діям? – 14 вересня 2012. – <http://www.unian.net/news/552088>
14. Форум «Прагнення України до зрілої державності». – Варшава, 2007 р. – <http://www.chasipodii.net/article/5740/?vsid=fc5ad465d33eab109de6107>
15. Фюле Ш. Для подписания ассоциации с ЕС у Украины есть время до ноября 2013 года. – <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1497344>
16. Халуца І. Збігнев Бжезінський: наступні 5 років вирішать майбутнє України. – <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24260275.html>
17. Эмерсон М. Слон и Медведь. Европейский Союз, Россия и их ближнее зарубежье. – Брюссель, Москва: Центр европейских политических исследований, Институт Европы Российской АН, 2001. – 360 с.
18. Якщо ж Грузія чи Україна не вистоять, Росія знову перетвориться в імперію // Голос Америки. – 22 жовтня 2009. – <http://molotoff.info/rozdumi/.../269-l-r7.htm>
19. Bolkestein Frits. The Geopolitics of the European Union / Frits Bolkestein [Bilderberg Conference (Stresa, 3–6 July 2004)]. – http://www.fritsbolkestein.com/docs/speeches/20040603_Geopolitics%20of%20the%20EU_en.doc
20. Gomart Thomas. The EU and Russia: The Needed Balance Between Geopolitics and Regionalism. – <http://www.ifri.org/downloads/gomartwsanglais.pdf>

Ольга Дидык

«Великая шахматная доска» Збигнева Бжезинского и геополитические ориентиры европейской Украины

Аннотация. В статье освещаются основные постулаты известной книги З. Бжезинского относительно обоснования удержания контроля над Евразией ради установления мирового политического господства США; его критический анализ трудностей и преимуществ современного положения нашей страны в контексте определения ее будущего направления и возможного шанса

быть творческим двигателем мировой стабильности и установления баланса на Евразийском континенте благодаря стратегическому расположению и историческому опыту Украины. Рассматривается необходимость разработки структуры отношений с Европой и Россией путем обеспечения жизнеспособности, безопасности и независимости украинского государства, утверждения приоритета европейского геополитического вектора.

Ключевые слова: геокультурная ориентация на Запад, демократические реформы, государство, Евразийский континент, Евросоюз, внешняя политика США, приоритет европейского геополитического вектора, стратегическая цель.

Olga Didyk

«Great chessboard» of Zbignev Bzhezinskyi and geopolitical landmarks of European Ukraine

Annotation. *The article shows main postulates of famous book «Great chessboard» of Z. Bzhezinskyi for justification of control maintenance on Eurasia for confirmation of world political supremacy of the USA; its critical analysis of difficulties and advantages of our country modern state in the context of determination of its further way and possible opportunity to be creative mover of world stability and balance establishment in Eurasian continent owing to strategic disposition and historical experience of Ukraine. The article views the necessity to produce structural relationships with Europe and Russia by ensuring of viability, safety and independence of Ukrainian state and confirmation of priority of European geopolitical vector.*

Key words: *geo-cultural orientation to the West, democratic reforms, state, Eurasian continent, European Union, the USA foreign policy, European geopolitical vector priority, strategic aim.*